

Nr 51.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till ytterligare aktieteckning i Norrbottens järnverk aktiebolag, m. m.; given Stockholms slott den 15 januari 1954.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF.

John Ericsson.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

Riksdagen har tidigare vid skilda tillfällen godkänt utbyggnadsplaner för Norrbottens järnverk. Enligt dessa planer skulle järnverket bestå, utom av allmänna avdelningar och hjälpanläggningar, av sinterverk, tre elektriska tackjärnsugnar, en koksmasugn samt thomasstålverk, elektrostålverk och valsverksanläggning med en kapacitet av 300 000 ton handelsjärn per år. Den faktiska avsaluproduktionen beräknades komma att uppgå till 225 000—250 000 ton valsverksprodukter per år samt viss mängd eltackjärn.

Medel till utbyggnaden har ställts till Norrbottens järnverk aktiebolags förfogande dels till ett belopp av 142 000 000 kronor i form av aktiekapital, dels till ett belopp av sammanlagt 180 000 000 kronor genom lån, för vilka staten genom riksgäldskontoret ställt garanti. Efter medgivande av 1946 års riksdag har aktiekapitalet nedsatts till 130 000 000 kronor.

Vidare har staten genom riksgäldskontoret ställt garanti för förlagslån till bolaget å högst 6 000 000 kronor. Därvid har förutsatts, att bolagets behov av rörelsemedel utöver nämnda belopp skall täckas genom upplåning i vanlig ordning.

Järnverkets utbyggnad är nu praktiskt taget avslutad. De totala utbyggnadskostnaderna jämte vissa andra kostnader beräknas överstiga det belopp, som hittills ställts till förfogande för utbyggnaden, med i runt tal 20 000 000 kronor. Bolagets behov av rörelsekapital uppskattas till 85 000 000 kronor, vartill kommer en marginal av 25 000 000 kronor för mötande av

tillfälliga fluktuationer och väntade förluster. Enligt en av bolagsstyrelsen framlagd räntabilitetskalkyl för järnverket, vars normala årsproduktion nu väntas komma att utgöra omkring 215 000 ton valsverksprodukter och ca 30 000 ton martintackjärn, kan bolaget på längre sikt förränta ett kapital av högst 85 000 000 kronor. På grund härav hemställer styrelsen, som utgår från att utdelning å bolagets aktiekapital tills vidare ej påfordras, att medel till inlösen av förenämnda statsgaranterade anläggningslån å sammanlagt 180 000 000 kronor och till täckande av merkostnader för utbyggnaden m. m. å 20 000 000 kronor tillföres bolaget i form av aktiekapital. Vidare anhåller styrelsen att bolagets behov av rörelsemedel, som hittills till övervägande delen fått täckas genom tillfälliga krediter, skall i sin helhet, d. v. s. intill ett belopp av 110 000 000 kronor, få tillgodoses genom upplåning i riksbanken. Styrelsen föreslår slutligen, att i bolagets rörelse uppkomna förluster å tillhopa i runt tal 30 000 000 kronor utjämnas genom nedsättning av aktiekapitalet med nämnda belopp.

I anledning av styrelsens framställning föreslås i propositionen *dels* att för budgetåret 1954/55 till teckning av aktier i bolaget anvisas 200 000 000 kronor, av vilket belopp 180 000 000 kronor avses för inlösen av statsgaranterade lån och 20 000 000 kronor för bestridande av merkostnad för utbyggnaden m. m., *dels* att i riksgäldskontoret upplägges en rörlig kredit för täckande av bolagets behov av rörelsemedel intill ett belopp av 75 000 000 kronor, *dels ock* att bolaget för utjämnning av förluster medgives nedsätta aktiekapitalet med 30 000 000 kronor, varvid till avskrivning å statens aktier i bolaget för budgetåret 1954/55 anvisas ett anslag å samma belopp.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 15 januari 1954.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för handelsdepartementet, statsrådet Ericsson, fråga om *anslag till ytterligare aktieteckning i Norrbottens järnverk aktiebolag, m. m.* och anför därvid följande.

I anledning av en av bolaget i skrivelse den 11 november 1953 gjord framställning har Kungl. Maj:t i årets statsverksproposition föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, *dels* till avskrivning å statens aktier i bolaget för budgetåret 1954/55 beräkna ett anslag av 30 000 000 kronor (bil. 20), *dels ock* till aktieteckning i bolaget för samma budgetår beräkna ett investeringsanslag av 200 000 000 kronor (bil. 31, p. 5). Detta ärende torde nu, sedan dess beredning avslutats, ånyo få anmälas för Kungl. Maj:t.

Inledning.

Norrbottens järnverk aktiebolag bildades efter beslut av 1939 års urtima riksdag, som till teckning av aktier i bolaget anvisade 10 000 000 kronor (prop. nr 70, r. skr. nr 98). 1941 års riksdag godkände utbyggnadsplan för järnverket samt anvisade ytterligare 7 000 000 kronor till aktieteckning i bolaget (prop. nr 322, r. skr. 521). Järnverket skulle bestå — utom av allmänna avdelningar och hjälpanläggningar — av två elektriska tackjärnsugnar, ett sinterverk, ett thomasstålverk och ett elektrostålverk. Sedan de anvisade medlen visat sig icke förslå för den beslutade utbyggnaden, anvisade 1944 års riksdag (prop. nr 283 och 305, r. skr. nr 406 och 503), likaledes i form av aktiekapital, dels vid vårsessionen 1 500 000 kronor till i hudsak sinterverket och elektrostålverket, dels vid höstsessionen 4 500 000 kronor till thomasverket. Dessutom anvisades vid höstsessionen såsom ak-

tiekapital 3 500 000 kronor för uppförande av en tredje elektrisk tackjärnsugn.

De sålunda planerade anläggningarna, utom thomasverket, färdigställdes under åren 1943—1946. Järnverket erhöll därvid en tillverkningskapacitet i fråga om tackjärn av 90 000 ton/år. Det tillskjutna aktiekapitalet uppgick till sammanlagt 26 500 000 kronor, varav 4 500 000 kronor avsetts enbart för thomasverket.

Efter motionsvis väckta förslag anhöll 1945 års riksdag hos Kungl. Maj:t om allsidig utredning rörande möjligheterna att med utnyttjande av malmer, vattenkraft och andra naturtillgångar upprätta en utvidgad metallurgisk industri i Norrbotten. I anledning härav uppdrogs åt styrelsen för Norrbottens järnverk aktiebolag att verkställa utredning och avge förslag angående bl. a. frågan huruvida, i vilken grad och på vad sätt en fortsatt utbyggnad av järnverket skulle äga rum. Styrelsens utredning slutfördes i huvudsak år 1946. I proposition till riksdagen samma år (nr 302) framlades en plan för vidare utbyggnad av Norrbottens järnverk. Utbyggnadsplanen, som godkändes i riksdagen (skr. nr 467), innebar i stort sett följande.

Tackjärnskapaciteten skulle ökas till 500 000 ton/år, av vilken kvantitet 350 000 ton/år skulle undergå fortsatt förädling vid järnverket och 150 000 ton/år försäljas i obearbetat skick. Vidare skulle uppföras en valsverksanläggning med en produktionskapacitet av 300 000 ton handelsjärn per år. Thomasverket, som ännu icke kommit till utförande, skulle byggas med större kapacitet än tidigare planerats. Även elektrostålverket skulle utvidgas. I övrigt skulle redan befintliga anläggningar och avdelningar utökas i den utsträckning, som erfordrades för att den avsedda produktionen skulle kunna ernås.

Utbyggnaden skulle genomföras i etapper. Den första utbyggnadsetappen skulle innefatta — utom uppförandet av thomasverket — en koksmasugn med en tillverkningskapacitet av 200 000 ton tackjärn per år samt ett götvalsverk och ett grovvalsverk ävensom viss utökning av övriga anläggningar och avdelningar.

Till frågan om den andra etappen av järnverkets vidare utbyggnad återkom styrelsen påföljande år. Styrelsen hade då, med ledning av en undersökning av avsättningsmöjligheterna för olika slag av handelsjärn, utarbetat ett allmänt tillverkningsprogram för valsverken inom ramen av en total årskapacitet av 300 000 ton. På grundval av tillverkningsprogrammet föreslog styrelsen, att utom göt- och grovvalsverken, om vilkas uppförande beslut tidigare fattats, även ett fin- och trådvalsverk skulle uppföras vid järnverket. Den genomsnittliga faktiska produktionen beräknades av styrelsen komma att hålla sig omkring 225 000—250 000 ton valsverksprodukter per år. Denna kvantitet motsvarade enligt styrelsen ungefär produktionen av thomastackjärn i den år 1946 beslutade koksmasugnen, vartill dock kom vissa kvantiteter köpskrot och om så erfordrades eltackjärn. Eltackjärnsugnarnas produktion, ca 90 000 ton/år, avsåg styrelsen huvudsakligen att reservera för direkt avsalu i form av såväl tackjärn som elektro-

stål. Styrelsen förklarade sig icke vilja omedelbart föreslå utbyggnad av järnverkets tackjärnskapacitet till tidigare avsedd storlek. Orsaken var, att styrelsen ville avvakta resultaten av den pågående utvecklingen av den elektrometallurgiska tackjärns- och stålframställningen. Även den framtida utvecklingen av kokspriset, som var svår att överblicka, hade därvid stor betydelse.

Styrelsens förslag förelades 1947 års riksdag, som lämnade detsamma i huvudsak utan erinran (prop. nr 267, r.skr. nr 390).

Till bestridande av kostnaderna för den planerade utbyggnaden av Norrbottens järnverk avsågs i de propositioner, som avläts till 1946 och 1947 års riksdagar, att sammanlagt 150 500 000 kronor skulle ställas till bolagets förfogande. Härav skulle tillhopa 55 500 000 kronor tillskjutas i form av aktiekapital och återstoden, sammanlagt 95 000 000 kronor, av bolaget anskaffas genom upplåning, för vilken staten genom riksgäldskontoret skulle ställa garanti.

År 1950 meddelade bolagsstyrelsen, att kostnaderna för utbyggnaden av olika skäl skulle komma att bli avsevärt större än beräknat. Merkostnaden uppskattades av styrelsen till i runt tal 145 000 000 kronor. Styrelsen hemställde, att av detta belopp 110 000 000 kronor skulle tillföras bolaget i form av aktiekapital och att återstoden, 35 000 000 kronor, skulle få anskaffas genom lån med garanti av staten. I anledning av styrelsens framställning föreslog Kungl. Maj:t 1951 års riksdag att till aktieteckning i bolaget anvisa 75 000 000 kronor och att besluta om garanti för lån åt bolaget å högst 35 000 000 kronor (prop. nr 74). Därvid anfördes, att frågan om ytterligare medelsanvisning genom aktieteckning fick bli beroende på förnyad framställning av bolagsstyrelsen. I statsutskottets utlåtande nr 104 över propositionen föreslogs emellertid, att kapitaltillskottet begränsades till 60 000 000 kronor och att lånegarantien bestämdes till högst 50 000 000 kronor. Riksdagen beslöt i överensstämmelse med utskottets förslag (skr. nr 189). Då styrelsen sedermera, enligt vad som förutsatts, återkom med begäran om ett ytterligare kapitaltillskott av 35 000 000 kronor för utbyggnaden, kunde med hänsyn till nyssnämnda riksdagsbeslut icke tillstyrkas, att medelsanvisningen skedde i den av styrelsen föreslagna formen. Enligt Kungl. Maj:ts av riksdagen biträdda förslag fick kapitalbehovet i stället täckas genom upplåning med statsgaranti (1952 års statsverksprop., bil. 31, p. 8, statsutsk. utl. nr 45, 7:o, r. skr. nr 82).

Bolagets behov av rörelsekapital har alltsedan starten förutsatts skola — i den mån egna medel icke stått till buds i tillräcklig utsträckning — täckas genom upplåning. Senast behandlades frågan härom av 1946 års riksdag, som i anledning av förslag av Kungl. Maj:t beslöt, att staten genom riksgäldskontoret skulle ställa garanti för förlagslån åt bolaget till ett belopp av högst 6 000 000 kronor (prop. nr 302, r.skr. nr 467). För rörelsen erforderliga ytterligare medel skulle bolaget anskaffa genom att upptaga checkräkningskredit mot vanliga affärsmässiga säkerheter.

Här må slutligen nämnas, att 1944 års riksdag (prop. nr 283, r. skr. nr 406)

anvisade 1 500 000 kronor såsom lån till bolaget att användas för experiment med en s. k. förreduktionsanläggning för utnyttjande av den från elttackjärnsugnarna avgående gasen. Härigenom förväntades dessa ugnars kapacitet kunna ökas ej oväsentligt. Av anslaget har hittills 600 000 kronor tagits i anspråk.

Enligt vad som anförts i det föregående har riksdagen till aktieteckning i Norrbottens järnverk aktiebolag anvisat sammanlagt (22 000 000 + 4 500 000 + 55 500 000 + 60 000 000 =) 142 000 000 kronor. Med stöd av riksdagens år 1946 lämnade medgivande (prop. nr 302, r. skr. nr 467) verkställdes nämnda år en nedsättning av aktiekapitalet med 12 000 000 kronor för att möjliggöra avskrivning i bolagets räkenskaper av vissa onormalt höga anskaffningsvärden på tidigare uppförda anläggningar, m. m. Bolagets nuvarande aktiekapital utgör alltså (142 000 000 — 12 000 000 =) 130 000 000 kronor. Därav har (4 500 000 + 55 500 000 + 60 000 000 =) 120 000 000 kronor i huvudsak avsett utbyggnaden av Norrbottens järnverk enligt 1946 och 1947 års riksdagsbeslut. För sistnämnda ändamål har dessutom av staten garanterade lån å tillhoppa (95 000 000 + 50 000 000 + 35 000 000 =) 180 000 000 kronor ställts till bolagets förfogande. Sammanlagt har bolaget av statsmedel eller genom upplåning, som garanterats av staten, hittills erhållit 328 000 000 kronor för järnverkets byggande och drift, därav (120 000 000 + 180 000 000 =) 300 000 000 kronor för utbyggnad enligt 1946 och 1947 års beslut.

Framställning av styrelsen för Norrbottens järnverk aktiebolag.

Styrelsen för Norrbottens järnverk aktiebolag (skr. 11/11 1953) har nu anmält, att järnverkets utbyggnad praktiskt taget är avslutad. I samband därmed har styrelsen framlagt resultaten av nya beräkningar rörande bolagets totala kapitalbehov samt hemställt om ytterligare medelsanvisning. Vidare har styrelsen framlagt en räntabilitetskalkyl för järnverket och under hänvisning därtill föreslagit viss omläggning av sättet för bolagets finansiering. Styrelsen har även avgivit förslag till åtgärder i anledning av förluster, som drabbat bolaget under de två senaste räkenskapsåren.

Utbyggnadskostnaderna. Enligt styrelsens nu föreliggande beräkningar uppgår de totala kostnaderna för järnverkets utbyggnad enligt 1946 och 1947 års riksdagsbeslut till sammanlagt 318 138 000 kronor. Merkostnaden utöver det belopp, som hittills genom statens försorg ställts till förfogande för utbyggnaden, utgör sålunda (318 138 000 — 300 000 000 =) 18 138 000 kronor.

Större delen av merkostnaden är enligt styrelsen hänförlig till de egentliga anläggningskostnaderna, som beräknas till 288 000 000 kronor. I 1950 års kalkyler var motsvarande belopp 258 068 600 kronor, varjämte till oförutsedda utgifter och avrundning avsågs sammanlagt 18 031 400 kronor. För-

dyringen av anläggningskostnaderna inklusive sistnämnda belopp utgör alltså 288 000 000 — (258 068 600 + 18 031 400) = 11 900 000 kronor. Denna fördyring är enligt styrelsens uppfattning icke så betydande med hänsyn till de avsevärda prisstegringar, som ägt rum sedan 1950 års beräkningar gjordes. I anslutning härtill anför styrelsen, att det under utbyggnadstiden skett förskjutningar i utbyggnadsprogrammet. Sålunda har smärre anläggningar tillkommit och andra anläggningar kompletterats i olika avseenden. Vissa objekt har ej kommit till utförande eller utförts på annat sätt eller i mindre omfattning än som tidigare planerats.

Av styrelsens framställning framgår vidare, att bolagets till anläggningsverksamheten hänförliga ränteutgifter under utbyggnadstiden, vilka år 1950 beräknades komma att uppgå till 5 900 000 kronor, med 3 318 000 kronor överstiger detta belopp. Såsom orsak härtill framhålles, att byggnadstiden blivit längre än väntat och att medel till utbyggnaden jämlikt riksdagens beslut fått anskaffas genom lån i större utsträckning än styrelsen räknat med i sina kalkyler.

Till igångkörningskostnader avsågs enligt 1950 års beräkningar 10 000 000 kronor. Ifrågavarande kostnader har med 4 000 000 kronor överstigit detta belopp och uppgår sålunda till 14 000 000 kronor. Ytterligare kostnader av detta slag kommer enligt styrelsen att påföras driften.

I fråga om anläggningsverksamhetens indirekta kostnader och andel i bolagets allmänna förvaltningskostnader, vilka år 1950 uppskattades till 8 000 000 kronor, har uppkommit en besparing av 1 080 000 kronor. Dessa kostnader har alltså uppgått till 6 920 000 kronor.

Styrelsen hemställer, att merkostnaden för utbyggnaden, (11 900 000 + 3 318 000 + 4 000 000 — 1 080 000 =) 18 138 000 kronor, täckes genom tillskott av staten.

I detta sammanhang berör styrelsen frågan om en fortsatt utbyggnad av Norrbottens järnverk. Styrelsen erinrar, att 1946 års utbyggnadsplan innefattade bl. a. en utvidgning av tackjärnskapaciteten till 500 000 ton/år, av vilken kvantitet 150 000 ton/år avsågs för försäljning i obearbetat skick. Enligt styrelsens uppfattning, som är grundad på att tackjärn är en i hög grad konjunkturkänslig produkt och som bestyrks av de senaste två årens utveckling på tackjärnsmarknaden, kan emellertid en så stor kvantitet endast i undantagsfall säljas med vinst. Styrelsen anser sig icke kunna räkna med större tackjärnsförsäljning än 50 000 ton/år. Om järnverkets tackjärnskapacitet utökas i den utsträckning, som planerades år 1946, måste därför en större kvantitet tackjärn än tidigare avsetts förädlas inom verket. Detta förutsätter, utom tillbyggnad av en koksmasugn för ökning av tackjärnskapaciteten, även utvidgning av bl. a. stålverken och valsverksanläggningen. Enligt en grov uppskattning skulle kostnaden för den erforderliga utbyggnaden komma att uppgå till 65 000 000 kronor. Produktionen av färdigvalsat järn skulle efter utbyggnaden stiga från 215 000 till 360 000 ton/år. Möjligheterna att finna lönande avsättning för den kvantitet, med vilken produktionen sålunda skulle öka, finner styrelsen ovissa i betraktande av

den utbyggnad, som ägt rum inom den svenska järnhanteringen i övrigt, ävensom den hårda konkurrensen från utländska järnverk. Med hänsyn till vad sålunda anförts vill styrelsen icke framlägga förslag om fortsatt ökning av tackjärnskapaciteten i enlighet med 1946 års utbyggnadsplan.

Styrelsen förutser emellertid, att viss ytterligare utbyggnad av järnverket kan visa sig behövlig, och anför härom i huvudsak följande.

Den nuvarande tillverkningen av valsverksprodukter är i stor utsträckning baserad på thomasstål. Detta stål motsvarar, om det icke underkastas fortsatt behandling, ej de kvalitetsfordringar, som i många fall ställs. Av det vid järnverket framställda thomasstålet beräknas visserligen ungefär femtio procent komma att efterbehandlas i elektrostålugnarna. Det kan dock tänkas, att en komplettering av anläggningen i syfte att erhålla en förbättrad thomasstålqualität måste göras. Liknande spörsmål kan på grund av den tekniska utvecklingen uppkomma även inom andra delar av verket.

Behovet av rörelsekapital. För bedömningen av bolagets behov av rörelsekapital har styrelsen gjort en beräkning rörande värdet av erforderliga normallager av råmaterial, bränsle och förbrukningsmaterial samt hel- och halvfabrikat. Beräkningen slutar på ett belopp av 65 000 000 kronor. Härtill bör enligt styrelsen läggas beloppet av utestående kundfordringar, motsvarande försäljningen under två månader eller i runt tal 20 000 000 kronor. Styrelsen framhåller, att lagrens storlek givetvis växlar från tid till annan. För att möta tillfälliga fluktuationer i omsättningstillgångarnas värde ävensom förluster, som kan väntas uppkomma under år 1954 och 1955, bör behovet av rörelsemedel enligt styrelsen beräknas med viss marginal. Styrelsen anser, att denna icke bör sättas lägre än 25 000 000 kronor. Ifrågavarande kapitalbehov uppgår sålunda enligt styrelsens beräkningar till $(65\,000\,000 + 20\,000\,000 + 25\,000\,000 =)$ 110 000 000 kronor, vilket belopp med $(110\,000\,000 - 6\,000\,000 =)$ 104 000 000 kronor överstiger bolagets nuvarande, av staten garanterade förlagslån.

Räntabilitetskalkyl. Styrelsen har låtit verkställa en beräkning av bolagets självkostnader och försäljningsintäkter under åren 1954—1956. Till grund för beräkningen ligger i huvudsak följande förutsättningar.

Järnverkets normala årsproduktion utgöres av 215 000 ton valsverksprodukter och 30 000 ton martintackjärn för avsalu. En produktion av denna storlek uppnås icke förrän under år 1955; för år 1954 räknas med en något lägre tillverkningsvolym.

På grund av igångkörningssvårigheter beräknas normala självkostnader för produktionen komma att inträda först under år 1956. Självkostnaderna under år 1955 sätts tio procent högre och för år 1954 räknas med nuvarande självkostnader.

Försäljningsintäkterna har beräknats på grundval av det nuvarande prisläget inom landet. Dock har hänsyn tagits även till de priser, som för närvarande kan erhållas vid export.

Med nu angivna utgångspunkter kommer styrelsen fram till att bolagets rörelse skulle lämna beräknade driftsöverskott, före avskrivningar och räntor å nedlagt kapital, av i runda tal 5 000 000 kronor för år 1954, 14 000 000 kronor för år 1955 och 17 000 000 kronor för år 1956.

Beträffande avskrivningsbehovet anför styrelsen, att ett belopp av 14 000 000 kronor per år skall kunna vara tillräckligt för oundgängligen erforderlig förnyelse och modernisering av produktionsapparaten under de närmaste åren. Detta belopp motsvarar avskrivningar å ca sex procent på maskinernas samt ca två och en halv procent på byggnadernas beräknade återanskaffningsvärden. Styrelsen framhåller, att dessa procentsatser är låga och understiger dem, som vid taxering normalt godkänns såsom värde-minskningsavdrag. Några egentliga större nyinvesteringar kan enligt styrelsen icke inrymmas inom ramen för nämnda avskrivningsbelopp.

Bolagets rörelse skulle sålunda, efter oundgängligen erforderliga avskrivningar, enligt den framlagda räntabilitetskalkylen icke förrän år 1956 lämna något överskott till förräntning av det kapital, som nedlagts i bolaget. Ifrågasvarande överskott för nämnda år beräknas komma att uppgå till i runt tal 3 000 000 kronor, motsvarande en årlig ränta, räknad efter 3,5 procent, på i runt tal 85 000 000 kronor.

Styrelsen anför, att det för närvarande är svårt att precisera möjligheterna att förbättra resultatet på produktionssidan. Bl. a. bör dock den ständigt pågående förnyelseprocessen i fråga om såväl anläggningar som arbetsmetoder ävensom vissa nyinvesteringar, som kan visa sig påkallade, enligt styrelsen på längre sikt medföra en sänkning av tillverkningskostnaderna.

Finansiering. Enligt den räntabilitetskalkyl, som styrelsen framlagt och för vars resultat nyss redogjorts, kan bolaget icke förränta ett större kapital än 85 000 000 kronor. Detta belopp är lika med bolagets beräknade genomsnittliga behov av rörelsemedel. Styrelsen förutsätter, att sistnämnda kapitalbehov även i fortsättningen skall täckas genom upplåning. Beträffande det kapital, som nedlagts i bolagets anläggningar, kan alltså med dessa utgångspunkter någon förräntning icke påräknas. Av anläggningskapitalet har 180 000 000 kronor tillförts bolaget i form av statsgaranterade lån. Styrelsen föreslår, att bolaget genom ökning av aktiekapitalet med sistnämnda belopp beredes möjlighet att inlösa ifrågasvarande lån, så att därmed följande ränteanspråk bortfaller för bolagets vidkommande. Det framhålls i detta sammanhang, att bolagets eget kapital f. n. endast utgör ca en tredjedel av hela det i bolaget investerade kapitalet, vilket ur företagsekonomisk synpunkt måste anses otillfredsställande och medför en synnerligen hög räntebelastning. Vidare föreslår styrelsen, att det belopp av 18 138 000 kronor, som enligt vad i det föregående anförts svarar mot uppkommen merkostnad för järnbruket senaste utbyggnad, tillskjutes i form av aktiekapital, liksom även ett belopp av ca 2 000 000 kronor, avsett till bestridande av stämpelkostnader i samband med den föreslagna ökningen av aktie-

kapitalet. Styrelsen hemställer sålunda, att bolagets aktiekapital ökas med sammanlagt (180 000 000 + 18 138 000 + 2 000 000 =) i runt tal 200 000 000 kronor.

För att tillgodose behovet av rörelsekapital har bolaget utöver det av staten garanterade förlagslånet av 6 000 000 kronor enligt styrelsens skrivelse upptagit tillfälliga krediter å sammanlagt ca 80 000 000 kronor. Styrelsen föreslår härutinnan den ändringen, att bolaget medges rätt att i riksbanken upplåna hela det erforderliga rörelsekapitalet, vilket såsom förut nämnts beräknas uppgå till 110 000 000 kronor inklusive erforderlig säkerhetsmarginal. Avsikten är, att i första hand så stort belopp skall lyftas i riksbanken, att nyssnämnda tillfälliga rörelsekrediter kan återbetalas.

Förslag i anledning av uppkomna förluster m. m. Till styrelsens skrivelse är fogade balansräkning för den 12/9 1953 samt vinst- och förlusträkning för tiden 1/1—12/9 1953. I balansräkningen redovisas dels från räkenskapsåret 1/7 1951—31/12 1952 balanserad förlust å i runt tal 7 700 000 kronor, dels ock förlust för tiden 1/1—12/9 1953 å omkring 19 600 000 kronor. Sålunda redovisas i balansräkningen per den 12/9 1953 upplupna förluster å tillhoppa i runt tal 27 300 000 kronor. I fråga om anledningen till förlusterna anför styrelsen i huvudsak följande.

Enligt ingångna avtal skulle thomasverket ha varit färdigställt i september 1952. På grund av leveransförseningar kom emellertid denna anläggning icke i drift förrän under mars 1953. Intill sistnämnda tidpunkt kunde tackjärn med hög fosforhalt icke vidareförädlas vid järnverket. Tackjärnsproduktionen i koksasmusnugnen, som igångsattes redan år 1951, kom till följd härav att inriktas i stort sett på gjuteritackjärn för avsalu. Efterfrågan på dylikt tackjärn minskade emellertid starkt under hösten 1952 och våren 1953, och produktionen därav kunde försäljas först under senare delen av år 1953, varvid otillfredsställande priser erhöles. I övrigt beror förlusterna på att järnverket ännu ej nått avsedd kapacitet, varför de fasta kostnaderna blivit onormalt höga. Stora delar av järnverket har under det senaste året befunnit sig under inkörning. Personalen har i stor utsträckning varit nyanställd och ovan vid järnverksförhållanden. För bolagets valsverksprodukter har marknaden kännetecknats av starkt ökad konkurrens och fallande priser. Då valsverken ännu icke hunnit köras in på alla förekommande profiler och dimensioner har det varit svårt för bolaget att erhålla en fast kundkrets. I detta läge har avsevärda försäljningar av halvfabrikat ägt rum, framförallt på export, varvid endast mindre tillfredsställande priser kunnat erhållas.

Bolaget har med hänsyn till inträffade prisfall i sina räkenskaper nedskrivit lagren av bränsle samt hel- och halvfabrikat till betryggande värden. Sammanlagt utgör lagernedskrivningarna ett belopp av nära 14 000 000 kronor. Genom ifrågavarande åtgärd vad angår lagren av hel- och halvfabrikat har i bokslutet per den 12/9 1953 årsresultatet för år 1953 i viss utsträckning anteciperats. Resultatet för senare delen av nämnda år kan därför väntas vara bättre, relativt sett. Förlusten har beräknats öka med högst 2 000 000 kronor till årets slut.

Styrelsen har sålunda förutsett, att bolagets sammanlagda förluster för tiden intill utgången av år 1953 uppgår till sammanlagt i runt tal 30 000 000 kronor. I anledning av dessa förluster föreslår styrelsen, att aktiekapitalet nedsättes med motsvarande belopp och att beloppet, efter att ha tillförts reservfonden, användes för utjämning av förlusterna.

Vid bifall till styrelsens förslag i vad de avser bolagets aktiekapital kommer detta att uppgå till (130 000 000 + 200 000 000 — 30 000 000 =) 300 000 000 kronor. Styrelsen framhåller, att sistnämnda belopp jämte bolagets reservfond, som f. n. uppgår till ca 4 550 000 kronor, kommer att motsvara anläggningarnas bokförda värde den 31 december 1953.

Av den verkställda räntabilitetskalkylen, för vars resultat redogjorts i det föregående, framgår, att förluster kan förväntas även för räkenskapsåren 1954 och 1955. Styrelsen förutskickar, att tillskott av staten å motsvarande belopp kommer att begäras av styrelsen.

I detta sammanhang må slutligen nämnas, att den förut berörda, i försökssyfte uppförda förreduktionsanläggningen enligt vad styrelsen nu meddelar icke motsvarat förväntningarna. Styrelsen avser fördenskull att i bolagets räkenskaper avskriwa återstående del av värdet av anläggningen samt att återbetala det anslagsbelopp, som tagits i anspråk för dess uppförande.

Remissyttranden.

Över den framställning, som styrelsen för Norrbottens järnverk aktiebolag sålunda gjort, har efter remiss yttranden avgivits av statskontoret, kommerskollegium, statens handels- och industrikommission, statens priskontrollnämnd, fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret samt länsstyrelsen i Norrbottens län.

Vad angår bolagets totala kapitalbehov har någon erinran mot styrelsens beräkningar i och för sig icke framkommit vid remissbehandlingen. *Kommerskollegium* anför, att de sammanlagda utbyggnadskostnaderna, ca 300 miljoner kronor, motsvarar i runt tal 1 300 kronor per ton årsproduktion och att detta icke kan anses onormalt. Till stöd för denna uppfattning hänvisar kollegium till en inom Europakommissionen för några år sedan verkställd utredning, enligt vilken kostnaderna för en komplett järnverksanläggning i Europa beräknades utgöra mellan 1 000 och 1 500 kronor per ton produktionskapacitet.

Ej heller har i remissyttrandena några invändningar gjorts beträffande den av styrelsen framlagda räntabilitetskalkylen i och för sig. *Kommerskollegium* finner kalkylen baserad på realistiska utgångspunkter med reservation för prisläget på stålmarknaden, som f. n. har en sjunkande tendens men vars fortsatta utveckling just nu är särskilt svåröverskådlig. Kollegium framhåller emellertid, att det för avskrivningar upptagna beloppet, 14 milj. kronor per år, är lågt och att på längre sikt större avsättningar för modernisering och förnyelse av anläggningarna torde bli nödvändiga.

Statskontoret erinrar om att riksdagen år 1951 framhöll angelägenheten av att bolagets anläggningar i snabb takt färdigställdes, då ett fördröjande medförde risk för betydande ekonomiska förluster. I anslutning härtill anför ämbetsverket bl. a. följande.

Den nu föreliggande framställningen utvisar, att de förhoppningar, som riksdagen ställde om anläggningarnas snabba slutförande, icke blivit förverkligade. Ännu två och ett halvt år efter riksdagens förenämnda uttalande måste konstateras, att smärre kompletteringsarbeten återstår. Styrelsen har icke kunnat räkna med full produktion under 1954, men ansett möjligheter föreligga, att normal produktion skall kunna uppnås under 1955. Den påfallande försiktighet, som nu präglar styrelsens uttalanden, har icke kunnat undgå att väcka uppmärksamhet, särskilt mot bakgrunden av att styrelsen tidigare ansett möjligt uppnå full drift senast i början av 1953. De felkalkyler och felbedömningar, som kännetecknat planerandet och fullföljandet av bolagets anläggningar, kan svårigen undgå att betecknas som anmärkningsvärda.

Fullmäktige i riksgäldskontoret anför emellertid, att styrelsens framställning icke kommer överraskande. På bolagets ställning och verksamhet framlägger fullmäktige i sitt yttrande följande synpunkter.

Uppbyggnaden av järnverket skedde under en period av högt prisläge och svårigheter att i beräknad tid få beställningar å material och leveranser av maskinanläggningar effektuerade. Igångsättningen av de olika i anläggningen ingående verken blev därigenom avsevärt fördröjd. När utbyggnaden omsider blev klar, hade konjunkturen inom järnhanteringen försvagats med därav följande avsättningssvårigheter för järnverkets produktion. Med hänsyn till direktiv från de priskontrollerande myndigheterna har bolaget tidvis icke kunnat uttaga så höga priser, som eljest med hänsyn till marknadsläget kunnat erhållas. Bolaget har vidare ställts inför uppgiften att i stor utsträckning utbilda och uppöva en inom järnhanteringen oerfaren arbetsstyrka, vilket givetvis medfört relativt stora lönekostnader, långsam produktionstakt och ojämn kvalitet på produkterna. Företagets läge i vår nordligaste landsända har jämväl medfört olägenheter, som sammanhänger med korta skeppningstider och höga fraktkostnader. Sist angivna förhållanden äger nära samband med den omständigheten, att vid järnverkets tillblivelse icke uteslutande anlades rent företagsekonomiska synpunkter, i det att även beredskapssynpunkter och kanske framförallt arbetsmarknads- och befolkningspolitiska, alltså rent sociala, skäl spelade in. Sådana ur företagssynpunkt ovidkommande hänsynstaganden måste naturligtvis alltid innebära en belastning för en verksamhet, som eljest bör vara uppbyggd enligt affärsrättliga principer och har att söka hävda sig på marknaden i fri och öppen konkurrens med andra företagare inom samma bransch.

Fullmäktige framhåller vidare, att förutsättningarna och möjligheterna för en anläggning av förevarande slag att kunna uppnå konkurrenskraft och förrenta det investerade kapitalet med nödvändighet måste bedömas på lång sikt och med beaktande av järnhanteringsens särskilda känslighet för konjunktur-

växlingar. Företaget kan bli bärkraftigt först sedan detsamma fått tillfälle att utöva sin rörelse även under gynnsammare förhållanden än de nuvarande och därmed få möjlighet att med egna inkomster och resurser konsolidera sin ställning. Några delade meningar torde icke råda därom, att bolaget, även om enbart affärsmässiga principer skulle vara utslagsgivande, nu bör ges möjlighet att fortsätta sin verksamhet. Så mycket mera nödvändigt framstår detta mot bakgrunden av de förut antydda sociala aspekterna liksom av beredskapsskäl. Fullmäktige vill därför tillstyrka en finansiell rekonstruktion av bolaget, som väsentligen lättar bolagets räntebörda och likviditetssvårigheter samt skapar ett gynnsammare utgångsläge för järnverkets fortsatta drift. Därvid förutsätter fullmäktige, att en framtida utbyggnad eller andra större investeringar ej bör få ske utan riksdagens hörande och utan att vara grundad på noggranna kostnadsberäkningar och räntabilitetskalkyler, som klart styrker, att investeringarna är ekonomiskt fördelaktiga.

Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelsen i Norrbottens län*, som påpekar, att järnverkets räntabilitet visserligen skall bedömas efter samma grunder som gäller för annan liknande verksamhet men att man å andra sidan icke får bortse från de säregna sociala och näringspolitiska förhållanden, som delvis motiverat järnverkets tillkomst. Här om anför länsstyrelsen bl. a. följande.

Den sociala motiveringen för tillkomsten av Norrbottens järnverk var de påtagliga sysselsättningssvårigheterna för stora delar av befolkningen i Norrbottens län. Jordbruket med binäringar, skogsindustrien och gruvdriften dominerade tidigare länets arbetsmarknad på ett väsentligt mera markant sätt än vad nu är fallet. Innan Norrbottens järnverk kom till var den industriella sektorn av länets näringsliv ytterst ensidig och till följd därav mycket konjunkturkänslig. Den var dessutom — och är alltjämt — även under »goda tider» otillräcklig för att kunna absorbera den arbetskraft som icke kunde sysselsättas inom andra näringsgrenar.

Åtgärder för att skapa bättre utkomstmöjligheter för länets befolkning framstod därför som oundgängligen erforderliga. Genom att till länet förlägga ett modernt järnverk skulle inte endast behovet av arbetskraft för järnverksdriften ökas. Järnverket skulle dessutom kunna bli en basindustri för andra industriella företag och på så sätt indirekt bidra till en välbehövlig differentiering av länets näringsliv. Med den utbyggnad av järnverket, som nu i stort sett slutförts, har den förstnämnda målsättningen nåtts. Antalet anställda vid järnverket uppgår f. n. till i runt tal 2 000 personer. Av dessa har icke mindre än omkring 90 procent rekryterats inom länet. Det torde inte heller vara uteslutet att successivt på lång sikt åtminstone i någon mån förverkliga tanken på en järnmanufakturindustri med järnverket som råvaruleverantör.

Länsstyrelsen anser, att järnverkets betydelse för att begränsa utflytningen av ung arbetskraft från Norrbotten icke kan överskattas. Det torde enligt länsstyrelsens uppfattning vara ställt utom allt tvivel, att om järn-

verket icke kommit till stånd det allmänna skulle ha tvingats att på ett annat måhända mera kostnadskrävande sätt söka bemästra arbetsmarknadsläget i länet.

Beträffande bolagets förluster framhåller länsstyrelsen, att betydelsen därav icke bör överdrivas. Länsstyrelsen håller före, att det i den svenska industriens historia torde finnas många exempel på att företag, som startats under förhållandevis gynnsammare betingelser än Norrbottens järnverk, under en lång följd av år fått vidkännas betydande förluster och likväl utvecklats till mycket bärkraftiga företag. Länsstyrelsen finner icke någon anledning tro att icke detta kan komma att bli förhållandet även med Norrbottens järnverk.

I fråga om de åtgärder med avseende på sättet för bolagets finansiering, som kan vara påkallade med hänsyn till bolagets aktuella ställning, har skilda meningar framförts vid remissbehandlingen. Om styrelsens förslag anför *fullmäktige i riksgäldskontoret* följande.

Detta rekonstruktionsförslag kan icke anses innebära någon definitiv lösning av bolagets finansieringsfråga. Förslagets genomförande skulle endast innebära ett uppskjutande på kort sikt av ytterligare nödvändiga saneringsåtgärder. En sanering enligt bolagets förslag skulle visserligen minska bolagets betungande förräntningsbörda och stärka dess likviditet, varjämte vissa förluster skulle avlyftas från bolaget. En verklig sanering förutsätter emellertid en nedskrivning av tillgångarna till belopp, som bolaget kan förränta. Enligt förslaget skulle anläggningstillgångarna, vilka tillkommit under ett högt prisläge och under ogynnsamma förhållanden i övrigt, bibehållas vid sina höga bokförda värden. Samtidigt blir det mot det bokförda värdet av anläggningstillgångarna svarande föreslagna aktiekapitalet orimligt högt. Utsikterna för staten att få utdelning på detta aktiekapital förefaller mycket små. Den skuld å 200 milj. kronor, som staten genom aktieteckningen skulle iklåda sig, blir därför finansiellt sett oräntabel. Enligt vedertagna statsfinansiella regler borde det ifrågavarande kapitaltillskottet belasta driftbudgeten. I rådande läge torde beloppet emellertid icke kunna på en gång inrymmas i driftbudgeten. En tänkbar utväg att budgettekniskt ordna saken är dock, att bolaget, med bibehållande av sitt nuvarande aktiekapital, av riksgäldskontoret erhåller ett tillskott utan återbetalningsskyldighet å 200 milj. kronor för att möjliggöra avskrivning av tillgångarna mot det att staten via driftbudgeten åtager sig att genom successiva avbetalningar till riksgäldskontoret under en begränsad period täcka den improduktiva upplåningen. Det kan emellertid ifrågasättas, om en så djupgående sanering lämpligen bör genomföras utan att den kan grundas på en mera ingående undersökning av bolagets ställning och framtidsutsikter än den bolagets styrelse nu åstadkommit. Med hänsyn härtill och då enligt fullmäktiges mening en sådan undersökning lämpligen bör anstå till dess ytterligare erfarenhet vunnits av bolagets verksamhet, vill fullmäktige för att ej föregripa det resultat, en sådan undersökning kan komma till, nu framlägga ett förslag i saneringsfrågan som är mindre genomgripande än den

nyss antydda lösningen men som för bolagets verksamhet ändock skulle innebära en mer rationell anordning än styrelsens förslag.

I anslutning till vad sålunda anförts förordar riksgäldsfullmäktige en finansiell rekonstruktion av bolaget enligt i huvudsak följande riktlinjer.

Aktiekapitalet ökas med 70 milj. kronor från nuvarande 130 milj. kronor till 200 milj. kronor genom anslag å kapitalbudgeten under fonden för statens aktier. Genom anslag å kapitalbudgeten under fonden för låneunderstöd erhåller bolaget samtidigt ett belopp av 105 milj. kronor, att användas med 30 milj. kronor för täckande av bolagets förluster under åren 1951—1953 och med 75 milj. kronor för nedskrivning av bolagets anläggningskapital. Sammanlagt skulle bolaget sålunda tillföras 175 milj. kronor eller 25 milj. kronor mindre än vad styrelsen begärt. Denna begränsning motsvarar helt den förut omnämnda av bolaget upptagna marginalen för oförutsedda prisfluktuationer.

I statsräkenskaperna avskrivs förenämnda anslag å 105 milj. kronor omedelbart från fonden för låneunderstöd genom beloppets överföring till fonden för oreglerade kapitalmedelsförluster. Fonden erhåller täckning för den å densamma redovisade förlusten genom anslag under driftbudgeten förslagsvis med 35 milj. kronor under vart och ett av innevarande och närmast följande två budgetår.

Med hänsyn till svårigheterna för riksgäldskontoret att i marknaden upplåna det stora belopp, varom här är fråga, anser fullmäktige lämpligt, att en reglering av det belopp, varmed bolagets skuld hos riksbanken skulle minskas, tillsviðare sker genom att riksgäldskontoret överlämnar en skuldförbindelse till riksbanken.

Mot riksgäldsfullmäktiges yttrande har herr *Birke* anført reservation och därvid gjort gällande bl. a., att den av styrelsen framlagda räntabilitetskalkylen på avgörande punkter bygger på förutsättningar, som icke kan anses realistiska. Reservanten finner det icke rimligt, att ställning tages till den gjorda framställningen med ledning av de uppgifter, som lämnats däri, och har under hänvisning till det anförda föreslagit, att riksgäldsfullmäktige måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, att järnverkets utvecklingsmöjligheter samt förutsättningarna för en lönsam drift vid verket göres till föremål för snabbutredning av praktiskt erfaren och i förhållande till järnverket fristående expertis. Vidare har reservanten funnit önskvärt, att det rationella sättet att stödja uppkomsten av ett differentierat och konjunkturmotståndskraftigt näringsliv i Norrbotten förutsättningslöst omprövas.

Även *statskontoret* anser, att en genomgripande rekonstruktion av bolaget icke kan undvikas. På föreliggande material är statskontoret dock icke berett att fatta ställning till i vilken utsträckning och på vilket sätt en dylik rekonstruktion bör genomföras. Ämbetsverket finner ej heller tidpunkten för en sådan åtgärd särskilt lämpligt vald, då bolaget tidigast under år 1955 synes kunna uppnå normal produktion. Under dessa omständigheter hyser statskontoret den uppfattningen, att för närvarande andra åtgärder

icke skall vidtagas än sådana, som kan anses i stort sett ofrånkomliga, samt att mera genomgripande ändringar bör ske först efter ingående undersökningar rörande bolagets ekonomi och de framtida förräntningsmöjligheterna. Med denna utgångspunkt har statskontoret funnit sig böra föreslå, att medelstillskottet nu begränsas till 50 miljoner kronor samt att av detta belopp 20 miljoner kronor anvisas under fonden för statens aktier för nyteckning av aktier i bolaget och 30 miljoner kronor å driftbudgeten för täckande av bolagets förluster intill utgången av 1953. Intill dess en rekonstruktion blir genomförd, torde uppkommande ytterligare förluster få täckas på liknande sätt genom anslag å driftbudgeten.

Statens handels- och industrikommission förordar, att en finansiell rekonstruktion av bolaget kommer till stånd men finner för sin del ej anledning att närmare ingå på grunderna härför.

Övriga remissinstanser tillstyrker i stort sett bolagets förslag i fråga om sättet för bolagets finansiering. Dock anför *fullmäktige i riksbanken*, att fullmäktige icke kan biträda nämnda förslag i vad det avser upplåning av erforderliga rörelsemedel. En kapitalanskaffning av här ifrågavarande art bör enligt riksbanksfullmäktiges mening icke ske genom direkta krediter från riksbanken. Fullmäktige anser, att behovet av rörelsemedel — vilket till beloppet icke torde böra fixeras av riksdagen — bör täckas dels genom en rörlig kredit hos riksgäldskontoret på förslagsvis 50 milj. kronor, dels genom upplåning i marknaden för ytterligare erforderliga belopp. Riksbanksfullmäktigen *Kristensson*, som reserverat sig, anför bl. a. att styrelsens prognoser motiverar en företagsekonomisk översyn samt att bolagets aktiekapital bör kunna begränsas till förslagsvis 225 milj. kronor.

Styrelsens förslag rörande utjämning av bolagets förluster under de senaste två räkenskapsåren har i princip godtagits av de remissinstanser, som yttrat sig därom. I fråga om orsakerna till förlusterna har *statens priskontrollnämnd* lämnat en redogörelse för de prisreglerande åtgärderna inom järnbranschen under ifrågavarande tidsperiod. Av redogörelsen framgår i huvudsak följande.

Med anledning huvudsakligen av att risk för prisstegringar förelåg i fråga om handelsjärn, tackjärn och gjutgods beslöt nämnden — som i olika etapper fram till 1950 undantagit större delen av järnbranschen från direkt priskontroll — att från och med den 27 januari 1951 återinföra prisstoppet inom berörda delar av järnområdet. Det tackjärn, som importerades år 1951 och i början av år 1952, betalades ofta med priser, som låg mer än 100 kronor per ton högre än de av nämnden godkända högsta priserna för inhemsk vara. Med all sannolikhet skulle, om prissättningen varit fri för det inom landet producerade tackjärnet, de inhemska priserna ha stigit till en nivå i närheten av importpriserna. En fri prisbildning på tackjärn skulle ha inneburit prishöjningar i efterföljande produktions- och handelsled med betydande ackumulativ verkan. Bland annat skulle prisbildningen inom byggnadsverksamheten, verkstadsindustrien och väsentliga områden av exportindustrien icke kunnat undgå en oförmånlig inverkan av fria priser på

tackjärn. Prisstoppets återinförande inföll under en betydelsefull utbyggnadsperiod i bolagets verksamhet. Räknat på bolagets produktion till avsalu år 1951, cirka 100 000 ton, skulle en anpassning av de inhemska tackjärnspriserna till de utländska ha betytt ett tillskott till bolaget av ungefär 75 kronor per ton eller totalt 7,5 miljoner kronor enbart för nämnda år. Vad den skulle ha betytt för 1952 års resultat är svårt att säga, då under detta år en gradvis utjämning av de olika prisnivåerna ägde rum.

Priskontrollnämnden nämner vidare, att situationen under 1951 för bolagets del skärptes därigenom att statens handels- och industrikommission på grund av den påtagliga inhemska bristen på tackjärn ansåg sig förhindrad att lämna exportlicenser. Bolaget hade således ej möjlighet att kompensera sig genom en i förhållande till den inhemska marknaden mera lönande export.

Nämndledamoten *Rydbeck* har med instämmande av ledamöterna *Bergstrand* och *Stenberg* låtit till protokollet anteckna i huvudsak att det icke är utrett, huruvida de i och för sig självklara följderna av priskontrollen haft väsentlig betydelse för det dåliga resultat, bolaget redovisat.

Departementschefen.

Norrbottens järnverk aktiebolag bildades efter beslut av 1939 års urtima riksdag. Den första utbyggnaden av järnverket omfattade, utom sinterverk och vissa hjälpanläggningar m. m., tre elektriska tackjärnsugnar med en kapacitet av 90 000 ton per år och ett elektrostålverk. För denna utbyggnad tillsköt staten i form av aktiekapital sammanlagt 22 000 000 kronor. Dessutom anvisades, likaledes såsom aktiekapital, 4 500 000 kronor till ett thomasstålverk. Sistnämnda anläggning kom dock icke till utförande under järnverkets första utbyggnadsskede, som avslutades år 1946.

År 1945 anhöll riksdagen hos Kungl. Maj:t om utredning rörande möjligheterna att upprätta en utvidgad metallurgisk industri i Norrbotten. Efter förslag av styrelsen för Norrbottens järnverk aktiebolag förelades riksdagen år 1946 och 1947 planer för järnverkets vidare utbyggnad. Den av riksdagen slutligt fastställda utbyggnadsplanen innebar i huvudsak följande.

Järnverkets tackjärnskapacitet skulle ökas genom uppförande av en koksasmusugn för tillverkning av omkring 200 000 ton tackjärn per år. Vidare skulle uppföras en valsverksanläggning, bestående av ett götvalsverk, ett grovvalsverk samt ett fin- och trådvalsverk. Denna anläggning skulle ha en produktionskapacitet av 300 000 ton handelsjärn per år. Den faktiska produktionen väntades emellertid komma att hålla sig omkring 225 000—250 000 ton per år. För att ernå avsedd produktion erfordrades också en utvidgning av sinterverket, de båda stålverken samt hjälpanläggningarna och de allmänna avdelningarna.

Kostnaderna för den sålunda planerade utbyggnaden av Norrbottens

järnverk beräknades till sammanlagt 155 000 000 kronor. Av detta belopp hade 4 500 000 kronor — till uppförande av thomasverket — redan tidigare anvisats i form av aktiekapital. I samma form beviljades av 1946 och 1947 års riksdagar för utbyggnaden sammanlagt 55 500 000 kronor. Återstoden av det erforderliga beloppet eller 95 000 000 kronor skulle enligt riksdagens beslut av bolaget anskaffas genom lån, för vilka staten genom riksgäldskontoret ställde garanti.

År 1950 fann bolagsstyrelsen, att ytterligare i runt tal 145 000 000 kronor erfordrades för att fullfölja utbyggnaden. Med anledning härav hemställde styrelsen om ett aktiekapitaltillskott av 110 000 000 kronor samt om statlig lånegaranti för 35 000 000 kronor. Riksdagen begränsade emellertid kapitaltillskottet till 60 000 000 kronor och beslöt att lånegaranti skulle ställas för återstoden av det erforderliga beloppet, 85 000 000 kronor.

Till aktiekapital i bolaget har alltså anvisats tillhoppa 142 000 000 kronor. Efter nedsättning med 12 000 000 kronor år 1946 uppgår aktiekapitalet f. n. till 130 000 000 kronor, varav 120 000 000 kronor avsetts för järnverkets utbyggnad enligt 1946 och 1947 års riksdagsbeslut. För sistnämnda ändamål har bolaget dessutom upplagit statsgaranterade lån å 180 000 000 kronor.

Vidare har staten enligt riksdagens beslut ställt garanti för förlagslån till bolaget å 6 000 000 kronor. För järnverkets byggande och drift har följaktligen i form av aktiekapital eller lån av staten tillhandahållits i runt tal 330 000 000 kronor.

Järnverkets utbyggnad är nu praktiskt taget avslutad. I samband därmed har styrelsen för bolaget anmält, att de slutliga byggnadskostnaderna kommer att uppgå till i runt tal 318 000 000 kronor och sålunda med 18 000 000 kronor överstiga det belopp, som bolaget hittills erhållit för ändamålet. Samtidigt har styrelsen framlagt en beräkning rörande bolagets behov av rörelsekapital. Beräkningen slutar på ett belopp av 110 000 000 kronor, däri inbegripet en marginal å 25 000 000 kronor för mötande av tillfälliga fluktuationer och väntade förluster under de närmaste åren. Vidare har framlagts en räntabilitetskalkyl för tiden 1954—1956, enligt vilken bolaget under normala produktionsförhållanden, vilka dock väntas inträda först sistnämnda år, kan förränta ett kapital av högst 85 000 000 kronor. Under åberopande av dessa förhållanden har styrelsen föreslagit viss omläggning av sättet för bolagets finansiering. Förslaget innebär, att bolaget i form av aktiekapital erhåller ett tillskott av sådan storlek, att de lån å tillhoppa 180 000 000 kronor, som upptagits för bestridande av byggnadskostnader, kan inlösas samt att beräknad merkostnad för utbyggnaden ävensom vissa andra kostnader, tillsammans 20 000 000 kronor, blir täckta. Tillskottet av nytt aktiekapital skulle i enlighet härmed utgöra 200 000 000 kronor. Behovet av rörelsekapital, som hittills blott intill 6 000 000 kronor täckts genom ett statsgaranterat lån, har till återstående del bestritts genom tillfälliga lån, som f. n. uppgår till sammanlagt ca 80 000 000 kronor. Styrelsen hemställer, att hela upplåningen i detta sammanhang i fortsättningen skall

få ske i riksbanken. Som nyss nämnts utgör det av styrelsen i denna del önskade beloppet — vilket också skall innefatta täckning för fluktuationer och väntade förluster under de närmaste åren — 110 000 000 kronor. Slutligen anhåller styrelsen om medgivande för bolaget att genom nedsättning av aktiekapitalet med 30 000 000 kronor verkställa utjämning i räkenskaper av förluster å ungefär samma belopp. Efter nu nämnda förändringar i fråga om bolagets aktiekapital skulle detta komma att uppgå till 300 000 000 kronor, vilket belopp i stort sett kommer att motsvara det bokförda värdet av anläggningstillgångarna.

Beträffande järnverkets produktion utgår styrelsen numera från att huvuddelen av det tillverkade tackjärnet skall användas för fabrikation av valsverksprodukter, i vilket hänseende den antagna kvantiteten är 215 000 ton per år. Härutöver räknar styrelsen med en avsaluproduktion av ca 30 000 ton martintackjärn.

Vid remissbehandlingen av bolagets förslag har i fråga om bolagets totala kapitalbehov och räntabilitet i det hela icke rests några invändningar mot styrelsens beräkningar i och för sig. Kommerskollegium framhåller dock, att styrelsen räknar med låga avskrivningssatser, vilka på längre sikt icke torde vara tillräckliga för erforderlig förnyelse av anläggningarna. Vad angår det i nuvarande läge erforderliga finansiella stödet till bolaget har flertalet remissinstanser i stort sett tillstyrkt förslaget. Statskontoret anser sig emellertid icke kunna anbefalla en rekonstruktion på grundval av föreliggande material utan förordar, att nu endast vissa enligt ämbetsverkets mening ofrånkomliga åtgärder vidtages. Sålunda föreslås, att medelstillskottet begränsas till 50 000 000 kronor. Riksgäldsfullmäktige önskar å andra sidan en rekonstruktion, vilken mera väsentligt beaktar företagens vanskliga läge och skulle skapa ett gynnsammare utgångsläge för järnverkets fortsatta drift, samt föreslår därför längre gående åtgärder än bolagsstyrelsen för närvarande tänkt sig. Fullmäktiges förslag innebär, att bolagets aktiekapital ökas med 70 000 000 kronor samt att bolaget erhåller ett ränte- och amorteringsfritt anslag å 105 000 000 kronor från fonden för låneunderstöd. Sistnämnda belopp överförs omedelbart till fonden för oreglerade kapitalmedelsförluster och täcks genom driftbudgetanslag å 35 000 000 kronor under tre på varandra följande budgetår. — Kommerskollegium och fullmäktige i riksbanken anser att bolagets upplåning av rörelsemedel icke bör ske i riksbanken. Behovet av dylika medel bör enligt riksbanksfullmäktiges mening täckas genom en rörlig kredit i riksgäldskontoret på förslagsvis 50 000 000 kronor och i övrigt genom upplåning i marknaden.

Beträffande framtidsutsikterna för Norrbottens järnverk aktiebolag ger den av styrelsen framlagda räntabilitetskalkylen vid handen att bolaget i varje fall icke för närvarande kan förränta det kapital, som investerats i anläggningarna. I och för sig bör ett sådant förhållande ge anledning att överväga ett nedläggande av bolagets rörelse eller, om driften skall fortsätta, en radikal rekonstruktion av bolaget i finansiellt avseende.

I anslutning härtill vill jag först erinra att verksamheten vid Norrbottens järnverk, såsom i vissa remissyttranden påpekats, icke bör bedömas ur enbart affärsmässiga synpunkter. Till grund för 1939 års beslut om järnverkets tillkomst låg bl. a. ett sedan lång tid närt önskemål att i Norrbotten öppna möjlighet för inhemsk förädling av järnmalm från de lappländska gruvorna. Det syntes föga tilltalande, att praktiskt taget all denna malm skulle exporteras och förädlas i andra länder samtidigt som en icke ringa del av vår tackjärnsimport utgjordes av sådan vara, som eventuellt tillverkats av exporterad lapplandsmalm. I och med krigsutbrottet fick de försörjningsmässiga motiven för ett järnverk i Norrbotten ökad styrka. Nödvändigheten att så långt möjligt trygga landets järnförsörjning under den begynnande krisen blev en faktor av stor betydelse för verkets tillkomst. I diskussionen om järnverkets uppförande framhölls vidare, att försörjningsmöjligheterna i detta län, där regelmässigt stora svårigheter mötte att bereda sysselsättning åt den växande befolkningen, därigenom skulle ökas väsentligt. Det påpekades, att nativitetsöverskottet i länet var förhållandevis större än i någon annan del av landet och att arbetslöshetssiffrorna plägade vara relativt höga även under goda konjunkturer.

Trots dagens vanskligheter lär det icke kunna bestridas, att de förväntningar, som i nämnda avseenden knutits till Norrbottens järnverk, i ej ringa mån infriats. Försörjningsmässigt har järnverket otvivelaktigt under en stor del av den senaste kristiden spelat en viktig roll, för vilket man ur näringslivet och ur allmänna synpunkter har anledning vara tacksam. Länsstyrelsen i Norrbottens län har vidare med rätta understrukit de ur befolknings- och arbetsmarknadssynpunkter gynnsamma verkningarna av järnverkets tillkomst och bl. a. pekat på den betydelse, järnverket har och kommer att ha för att begränsa utflyttningen från länet av ung arbetskraft. Om utbyggnaden av järnverket icke kommit till stånd synes åtskilligt tala för att statsmedel i ena eller andra formen måst tagas i anspråk för att underlätta sysselsättningen inom länet. Detta förhållande bör särskilt beaktas vid bedömningen av statens åtgärder i förevarande sammanhang.

Ett nedläggande av driften vid Norrbottens järnverk skulle — oavsett den stora engångsförlusten för staten — uppenbarligen icke stå i god samklang med de motiv, på vilka järnverkets tillkomst grundades, och har f. ö. ej ifrågasatts av någon remissmyndighet.

Av en remissmyndighet har föreslagits en verklig finansiell rekonstruktion av bolaget med avskrivning till betydande del av däri nedlagt kapital, alltså vida längre gående åtgärder än styrelsen ifrågasatt. Häremot må till en början anföras, att en mera väsentlig avskrivning av det investerade kapitalet ej bör komma i fråga utan synnerligen starka skäl. Enligt min uppfattning, som bestyrks av vad som framkommit vid remissbehandlingen, kan läget ingalunda anses så ogynnsamt att en dylik lösning bör förordas. Den omständigheten att full förräntning icke synes kunna ernås inom närmast överskådlig tid, om nuvarande priser blir bestående, eller att bolaget en tid lidit jämförelsevis måttliga förluster — vilka i stort sett kan för-

klaras av osedvanligt ogynnsamma betingelser för rörelsen — torde icke utgöra tillräckligt skäl för nyssnämnda åtgärder. Styrelsens räntabilitetskalkyl bygger på erfarenheter från järnverkets drift under alltför kort period för att kunna läggas till grund för ett mera definitivt ställningstagande i fråga om bolagets verksamhet eller finansiering. Före ett dylikt ställningstagande bör enligt min mening ytterligare driftserfarenheter ha inhämtats samt alla möjligheter till förbättring av driftsresultatet noga ha undersökts och så långt rimligen kan ske tillvaratagits. Bolagsstyrelsen har ju också framhållit, att den ständigt pågående förnyelseprocessen i fråga om anläggningar och arbetsmetoder samt vissa nyinvesteringar — bl. a. för att möjliggöra förbättring av thomasstålets kvalitet — kan komma att på längre sikt få en kostnadssänkande effekt.

De åtgärder, bolagsstyrelsen nu påkallat, åsyftar också väsentligen blott att undanröja vissa olägenheter, som visat sig vara förenade med det nuvarande sättet för bolagets finansiering. Dessa olägenheter är av skilda slag. Till en början må erinras, att järnverkets utbyggnad onekligen till alltför stor del finansierats genom upplåning, varmed följer en högre räntebelastning än bolaget under överskådlig tid kan bära. Vidare är bolagets behov av rörelsemedel icke f. n. tillgodosett på ett tillfredsställande sätt. Det rör sig här om ett till stor del långfristigt kapitalbehov, som ej lämpligen i den utsträckning som hittills varit fallet bör täckas genom mer eller mindre tillfälliga krediter hos affärsbanker och andra kreditgivare.

Att olägenheterna med bolagets nuvarande finansieringsform i möjligaste mån bör undanröjas synes mig ligga i öppen dag. Härför erfordras enligt min mening icke en sådan ytterligare utredning, som en reservant bland riksgäldsfullmäktige önskat. Samtliga remissinstanser utom statskontoret har också förordat, att åtgärder vidtages i angivet syfte. Den av statskontoret tänkta lösningen, som endast avser att vinna täckning för uppkomna förluster och merkostnader för utbyggnaden, är icke tillräcklig för ändamålet. För egen del vill jag i första hand, i likhet med flertalet remissinstanser, förorda bolagsstyrelsens förslag om anvisning av medel till inlösen av de statsgaranterade lån å sammanlagt 180 000 000 kronor, med vilka utbyggnaden huvudsakligen finansierats. Vidare torde 20 000 000 kronor böra ställas till förfogande för täckande av den konstaterade merkostnaden för utbyggnaden m. m. I enlighet med styrelsens förslag torde nu nämnda belopp, sammanlagt (180 000 000 + 20 000 000 =) 200 000 000 kronor, böra tillföras bolaget i form av aktiekapital. Härigenom bortfaller för bolagets vidkommande större delen av den besvärande räntebelastningen. Visserligen åsamkas därvid statsverket motsvarande utgiftsökning till följd av de ökade årliga kostnaderna för statsskuldens förräntning. Då emellertid som alternativ till den av mig tillstyrkta åtgärden endast kan tänkas antingen en bortskrivning av i järnverket nedlagt kapital eller återkommande anslag till bolaget för täckande av ränteutgifterna, synes den föreslagna lösningen böra godtas. I enlighet med vad nyss anförts torde sålunda till nytteckning av aktier i bolaget för nästa budgetår böra anvisas ett belopp av 200 000 000 kronor.

Jag anser mig vidare böra förorda, att staten medverkar till en mera tillfredsställande ordning för täckande av bolagets behov av rörelsekapital än den, som hittills varit rådande. I likhet med bolagsstyrelsen förutsätter jag att detta behov skall täckas genom upplåning. Enligt min mening är det av vikt, att en väsentlig del av rörelsekapitalet tillföres bolaget genom stående krediter. I fråga om formen för den erforderliga kreditgivningen till bolaget ansluter jag mig till riksbanksfullmäktiges förslag, som innebär att en rörlig kredit för bolaget upplägges i riksgäldskontoret. Maximibeloppet av denna kredit torde böra fastställas under hänsynstagande dels till bolagets aktuella behov av medel för inlösen av tillfälliga rörelsekrediter, dels till den av vissa remissinstanser framförda riktiga synpunkten att en del av bolagets kreditbehov för rörelsen allt fortfarande bör täckas genom kredit i den allmänna marknaden. Med dessa utgångspunkter torde beloppet av den rörliga krediten i riksgäldskontoret lämpligen böra bestämmas till högst 75 000 000 kronor. Det bör ankomma på riksgäldsfullmäktige att bestämma räntan å krediten.

Styrelsens hemställan om medgivande att utjämna den i bolagets räkenskaper upplupna förlusten å i runt tal 30 000 000 kronor genom nedsättning av bolagets aktiekapital har i princip godtagits av remissinstanserna. Av intresse är härvidlag särskilt priskontrollnämndens påpekande om de hinder för utnyttjande av ett gynnsamt prisläge, som nämndens priskontroll samt handels- och industrikommissionens restriktiva licenspolitik — var för sig välmotiverade av läget — under den berörda tidrymden utgjort. Dessa ingrepp har — samtidigt som de inneburit att bolagets produkter tillförts avnämare på den inhemska marknaden i större omfattning och till lägre priser än som eljest blivit fallet — på ett kännbart sätt påverkat bolagets ekonomiska resultat.

Med hänsyn till det sagda finner jag mig böra biträda styrelsens ifrågasvarande hemställan och föreslår i enlighet härmed, att motsvarande avskrivning göres i statens räkenskaper. För detta ändamål torde för nästa budgetår under huvudtiteln avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster böra anvisas ett anslag å 30 000 000 kronor.

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels till Aktieteckning i Norrbottens järnverk aktiebolag å kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, för budgetåret 1954/55 anvisa ett investeringsanslag av 200 000 000 kronor,

dels medgiva, att Norrbottens järnverk aktiebolag, må, efter beslut av Kungl. Maj:t, disponera en rörlig kredit i riksgäldskontoret av högst 75 000 000 kronor,

dels ock till *Avskrivning å statens aktier i Norrbottens järnverk aktiebolag* under huvudtiteln avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster för budgetåret 1954/55 anvisa ett anslag av 30 000 000 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställda förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

C. G. Gyllenhaal.